

РЕЦЕНЗИИ

Стоян Райчевски

БЪЛГАРСКИТЕ ХРИСТИЯНСКИ СЕЛИЩА В ЗАПАДНА (БЕЛОМОРСКА) ТРАКИЯ¹

С новата си книга „Българските християнски селища в Западна (Беломорска) Тракия” Димитър Шалапатов, самият той потомък по бащина и по майчина линия на бежанци от Тракия, се нарежда до имената на такива изтъкнати тракийски книжовници, като Анастас и Спас Разбойникови, Христо Караманджуков, Георги П. Аянов и др., оставили трайна следа в книжнината за Беломорска Тракия и то след един продължил повече от половин век период на почти пълно мълчание за този някога български южен край. Една от големите заслуги на тази книга е, че тя запълва една зейнала празнота в историографията ни за Западна Тракия, за периода от средата на четиридесетте години на миналия век до началото на нашия двадесет и първи век. До нейната поява през 2011 г. българските историци и краеведи можеха само да изказват предположения за промените, настъпили в тази част на Тракия от есента на 1944 г. насам, когато присъединената към България през 1941 г. Ксантийска област бе отново предадена на Гърция и българската администрация, заедно с българската войска и възвърналите се по старите си бащини огнища тракийски българи, както и дошлите там нови заселници от стара България, отново поемат пътя на бежанството.

За Западна Тракия през този продължителен период се

¹ Шалапатов, Димитър „Българските християнски селища в Западна (Беломорска) Тракия, Изд. „Български писател”, Велико Търново, 2011, 254.

говори обикновено във връзка с коментариите върху Балканската война, временната е реокупация от турски части през 1913 г., опитите за създаване на автономна т.н. Гюмюрджинска република, и най-вече – когато се говори за клаузите на несправедливия Ньойски договор от 1919 г., който я отнема и предава на Гърция, но предвижда икономически излаз за България на Бяло море, който излаз следваше да се договори между двете заинтересовани страни, но така и не стана реалност. Вместо това, следват нови години на тежко изпитание за останалите по родните си места тракийски българи. Те биват масово интернирани от гръцките власти по беломорските острови, подлагани са на системни насилия и преследвания, докато най-после бъдат принудени се изселят.

В книгата на Димитър Шалапатов могат да се видят ясно резултатите от провежданата от страна на гръцката държава през 20-те години на миналия век политика на прогонване на местното българско население, която се прикрива зад циничната спогодба за „доброволна размяна на малцинствата” между правителствата на Гърция и България.

„Ето какъв е резултатът – казва Шалапатов след прегледа на тези драматични за българите в Западна Тракия събития – Тракия се обезбългарява, Едно население, което е успяло да потвърди своята национална идентичност в многобройни борби с гръцката църква, нежелаещо да остане под гръцка власт с променена идентичност, е принудено да напусне територията, в която е живяло хилядолетие. В същото време друго българско население, живеещо в България с позамяглено национално съзнание, но говорещо езика ни, е принудено да се засели в Тракия.” И тук авторът се позовава на още една тъжна констатация, която много ясно и точно говори, че при тези обстоятелства България губи два пъти – веднъж с отнетата е територия и втори път с изселването от нея на население, чието българско съзнание е било започнало вече

да се възвръща.

Според официалната гръцка статистика в Беломорието няма вече останало българско население, но авторът на тази великолепна книга ни съобщава за много случаи на чута лично от него звучна българска реч и за често срещани признания на някой местен човек, че има български произход, т.е. че майка му и баща му са били българи и дори си спомня и произнася по някоя българска дума.

Установено е и нещо още много важно – съхраненото българско културно-историческо наследство, стари църкви, параклиси, манастири, аязми, артефакти, некрополи, сгради на училища – някои от които са запазени, а за други свидетелстват руини или се помнят само местата им, посочени от тамошните хора. Локализират се местности, свързани с исторически събития и особено със драматичната 1913 г., независимо че наименованията на някои са променени или силно изменени. Това не можеше да стане само по справки в историческата и краеведската литература. За да се стигне до така детайлно събрана и прецизно подредена информация авторът бе извършил огромна изследователска работа на терена. За написването на тази книга той бе посетил всяко едно от споменатите в нея села, а някои по два и три пъти, за да набере необходимата му информация. С този забележителен изследователски труд той е допълнил сведенията от по-старите автори и на всички писали преди него по темата за Западна Тракия. В редица случаи Шалапатов коригира и някои допуснати от тях неточности и несъответствия, защото част от информацията, въз основа на която те са написали трудовете си, е била събирана опосредствено – от трети лица или от непроверени на място сведения. Личи и голямата подготовка, която авторът Димитър Шалапатов е извършил преди още да тръгне по терена. Запознал се е добре с цялата литература, посетил е много селища в България, където има бежанци от

Западна Тракия, за да събере от тях допълнителна информация, която не може да се открие само в наличната краеведска литература. Едва след това, въоръжен с познанията на всичките му предшественици, които са писали за Тракия, проверени и допълнени от разказите на бежанците и на техните потомци, Димитър Шалапатов потегля към земята на дедите, за да продължи на място в продължение на няколко години своето родолюбиво дело.

Структурата на книгата следва изискванията на едно добросъвестно научно изследване с използване и позоваване на наличната специализирана литература, сравняване на данните от писмените източници с тези от терена, със съответния анализ, запълването на празноти и изправяне на неточности. Същевременно тя е своеобразна енциклопедия за българските християнски селища и за етнодемографската характеристика на Западна Тракия.

С въвеждащия раздел авторът обяснява появата на понятието Западна Тракия, добило гражданственост след края на Първата световна война, наричана преди това от всички българи Беломорска Тракия, а от тракийските българи – гальовно и с любов Беломорието. Основната част от изследването е много добре организирана по околии и представлява корпус от исторически, демографски и културологични справки за всяко едно от тези селища. Включени са българските християнски селища в петте околии на областта – Гюмюрджинска, Дедеагачка, Димотишка, Ксантийска, Суфлийска и на Караагачки окръг.

Съществен принос в книгата е разделът „Огагаузените българи”, в който авторът въз основа на сведенията на Анастас Разбойников и на свои наблюдения дава едно вярно тълкувание на произхода на това родолюбиво българско население и разсейва някои произволни интерпретации, които не се съобразяват със сложните процеси в този район и с истори-

ческата съдба на тракийските българи, особено в околиците Бабаескийска, Хавсенска и Одринска.

Още едно голямо достойнство на тази книга са нейните цветни илюстрации, показващи съвременното състояние на селищата, култовите и обществени сгради в тях, забележителни и исторически местности, останали трайно в паметта на бежанците. И тези снимки са също негово дело. Те дават нов колорит и нов облик на представата ни за Тракия, показвана досега в книжнината само със стари фотографии и снимки от преди близо век. Този нов съвременен поглед към бащиния край дава нови надежди, че не всичко е изгубено.

А това, което заслужава особени адмирации към автора на тази изключително полезна книга, Димитър Шалапатов, са установените нови имена на селищата. Колко пъти любознателни граждани, включително и потомци на прокудените българи са задавали напразно въпрос към чиновници, включително и към автори на исторически изследвания върху отнетото българско землище и не са получавали отговор от тях, как е новото име на бащиното огнище, останало извън пределите на родината и не даващо покой на душите му, че не могат да го открият на съвременната карта, посетят и прелеят с вино земята, в която почиват костите на дедите им. Сега този проблем е решен за Западна Тракия. Вярвам, че Димитър Шалапатов ще намери неговото най-добро решение и за Източна Тракия. Така потомците на тракийските бежанци ще възстановят скъсаната връзка със земята на дедите си и ще проправят отново буренясалата пътека към бащините огнища.